

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-646-656

УДК 343: 349.6 (477)

А. А. ТЕРНАВСЬКА,
кандидат юридичних наук*
ORCID: 0000-0003-2624-7645

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ РАДІОЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена аналізу науково-дослідних практик, присвячених проблемі злочинності у сфері радіоекологічної безпеки. Зазначається, що ця проблематика має міждисциплінарний характер, окремі аспекти якої висвітлюються в різних предметних сферах наукового знання, а саме екологічному та кримінальному праві, криміналістиці та кримінології, що актуалізує потребу в консолідації наявних наукових знань з метою дослідження феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки. Як методологічна основа для міждисциплінарної інтеграції пропонується кримінологічний.

Ключові слова: наукова розробленість, дисертаційні дослідження, наукові джерела, злочинність у сфері радіоекологічної безпеки, ядерна та радіаційна безпека, екологічна безпека, кримінологічна наука, кримінологічна характеристика, запобігання та протидія злочинності, ядерна злочинність, кримінологічні дослідження.

Ternavska Anastasia. Current Research on Radioecological Safety Crime as a Phenomenon

The article presents an analysis of scientific research practices which are focused on such an issue as radioecological safety crime. It is noted that this issue is interdisciplinary by nature, with some of its aspects covered within various subject areas of scientific knowledge, namely, environmental and criminal law, criminalistics and criminology, and this actualizes the need for consolidation of available scientific knowledge with a view to studying the phenomenon of crime in the field of radioecological safety. The criminological approach is suggested as the methodological basis for interdisciplinary integration.

Key words: extent of prior research, research for doctoral thesis, scientific sources, radioecological safety crime, nuclear and radiation safety, environmental safety, criminological science, criminological characterization, crime prevention and counteraction, nuclear crime, criminological research.

Актуальність статті. Опанування людством ядерною енергією та її використання засвідчує як рівень розвитку науково-технічного потенціалу більшості індустріально розвинутих країн світу, так і залишається вагомим фактором забезпечення енергетичної безпеки цих країн. Водночас це доко-

рінно змінило об'єктивну ситуацію з погляду як національної, так і планетарної безпеки, створивши принципово нову глобальну безпекову ситуацію, яка характеризується, з одного боку, виникненням і розвитком загрози незворотних катастрофічних наслідків техногенних ядерних аварій, а з другого – суттєвою трансформацією традиційних уявлень у сферах матеріального виробництва, науково-технічного розвитку, військової справи, у міжнародних і соціальних відносинах, а також у сферах суспільних наук та форм суспільної свідомості. У цій ситуації проблема радіоекологічної (ядерної та радіаційної) безпеки стає однією з домінант у сучасному суспільному розвитку, адже застосування ядерних і радіаційних технологій, крім колосальних і беззаперечних позитивних результатів, має ризики заподіяння не менш масштабної шкоди. Рівень небезпечності протиправних посягань у цій сфері зумовлює актуальну потребу та пріоритетність недопущення негативних наслідків використання ядерних і радіоактивних матеріалів, відвернення загрози їх настання та запобігання кримінальним практикам даної категорії. Вочевидь ефективне запобігання та протидія злочинності у цій сфері потребує відповідного наукового забезпечення такої діяльності, насамперед чіткого уявлення щодо сутності, сучасного стану цього феномену, його детермінуючих чинників, розробки системи заходів протидії злочинності у сфері радіоекологічної безпеки. Відтак вивчення і розв'язання завдань щодо надання кримінологічної характеристики злочинів у сфері ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки є актуальним завданням кримінологічної науки.

Аналіз досліджень проблеми. Правові проблеми ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки у вітчизняній науці досліджували переважно вчені у галузі екологічного права, зокрема, такі, як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Н. В. Барбашова, А. П. Гетьман, Ю. А. Краснова, Н. Р. Малишева, Ю. С. Шемшученко та ін. Теоретичним дослідженням різних аспектів протидії злочинам у сфері ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки приділялася увага такими науковцями, як П. Д. Біленчук, О. В. Маслюк, С. А. Новачук, О. О. Пашенко, К. В. Плева, М. О. Торбеев та ін. Спеціальним теоретичним джерелом при проведенні дослідження є докторська дисертація Ю. А. Турлової, що присвячена комплексному дослідженню кримінологічних і кримінально-правових засад протидії екологічній злочинності в Україні.

Визнаючи суттєвий внесок означеної плеяди вчених у вирішення заявленої проблематики, слід все ж зауважити, що й досі у монографічному форматі не була поставлена окрема проблема вивчення злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, відсутнє наукове уявлення про її сучасний стан і структуру, механізм індивідуальної злочинної поведінки, детермінанти, не розроблено відповідну систему кримінально-превентивних специфікованих заходів.

Метою статті є аналіз стану наукової розробленості проблем щодо феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки шляхом узагальнення та

* Ternavska Anastasia, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

систематизації монографічних досліджень в Україні та в інших зарубіжних країнах, а також наукових розвідок з досліджуваної тематики, викладених у посібниках, методичних рекомендаціях і наукових статтях.

Виклад основного матеріалу. Однією з передумов підвищення ефективності протидії злочинності є удосконалення теоретичного забезпечення такої діяльності, що має спиратись на досвід попередніх досліджень у відповідній сфері наукового пошуку, які мають бути належним чином вивчені дослідником, критично проаналізовані, а також так чи інакше сприйняті й інтерпретовані. Таке вивчення дасть змогу виявити як найвагоміші праці з наукового доробку вітчизняних та іноземних науковців різних часів, що стали теоретичною основою предмета дослідження, так і з'ясувати проблемні аспекти, що залишилися поза увагою дослідників.

Аналіз літературних джерел дав змогу систематизувати основні групи досліджень феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, що має сприяти узагальненню результатів дослідження та виявленню загальних закономірностей шляхом оброблення та інтерпретації. В основі виділення досліджуваного феномену як окремого виду злочинності покладено відповідну сферу суспільних відносин, адже явища і процеси, що відбуваються у сфері радіоекологічної безпеки, у сукупності та взаємодії впливають на формування детермінуючих чинників, а відтак прямо або опосередковано зумовлюють власне сам феномен злочинної поведінки у цій сфері. З огляду на це актуалізується потреба в консолідації наявних наукових знань у різних галузях з метою дослідження злочинності та її окремих видів як цивілізаційного виклику сучасності, що являє собою реальну загрозу для функціонування та, у випадку злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, навіть існування людства. Саме тому до першої групи наукових джерел варто віднести дослідження фахівців у сфері екологічного права. Для поглибленого вивчення означеної проблематики доцільним є висвітлення матеріалу за хронологічним принципом.

Перші літературні джерела, в яких досліджуються поняття «екологічна безпека», «забезпечення екологічної безпеки», з'являються наприкінці 80-х років ХХ століття у якості спеціальних наукових статей, тлумачення термінів екологічних словників тощо¹. У цих працях радянських учених екологічна безпека розглядається як чинник глобальної, міжнародної безпеки^{2,3}. На думку Ю. А. Красової, саме такі роботи заклали основи для формування наукової, в тому числі й правової, думки про право екологічної безпеки як об'єктивної категорії, наповнення цього поняття відповідним змістом, включаючи розгляд засобів забезпечення екологічної безпеки, а також включення в рамки концепції безпеки категорії «екологічна безпека як відповідний стан навколишнього природного середовища», що дало змогу визнати об'єктом безпеки не лише державу (держави), а й інші соціальні цінності⁴.

Початок 90-х років минулого століття ознаменувався в українській еколого-правовій науці становленням і розвитком доктрини права екологічної без-

пеки, основоположником якої є академік В. І. Андрейцев. У роботах автора⁵⁻⁷ набули концептуального відображення ідеї щодо сутності права екологічної безпеки, зокрема, й еволюція поглядів науковця щодо зазначеної проблематики. Так, точка зору В. І. Андрейцева поступово трансформувалась від розуміння права екологічної безпеки як складової екологічного права⁸ до бачення права екологічної безпеки як комплексної галузі права⁶. Зокрема, В. І. Андрейцев розглядає право екологічної безпеки як систему правових норм та інших засобів, які спрямовані на створення правових умов для реалізації суб'єктивного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та захист його в разі порушення, а також регулювання відносин щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності, з метою запобігання погіршенню екологічної ситуації, виникненню небезпеки для природних систем, населення, інтересів держави і юридичних осіб і запровадження у разі виникнення екологічної небезпеки системи заходів з ліквідації небезпечних наслідків, визначення режиму використання екологічно небезпечних територій і об'єктів, встановлення особливого статусу осіб, що постраждали від негативних наслідків природної стихії чи техногенного впливу, досягнення режиму безпечного існування населення та стану довкілля на місцевому, регіональному і транснаціональному рівнях⁶.

Варто особливо відзначити роботи Г. І. Балюк «Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні» (1997 р.), «Проблеми формування та становлення ядерного права України» (2000 р.), в яких на доктринальному рівні було обґрунтовано поняття «ядерної», «радіаційної» та «радіоекологічної» безпеки як передумови і складової екологічної безпеки, проаналізовано місце інститутів ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в системі національної безпеки держави та їх співвідношення з екологічною безпекою^{11,12}. Теоретична й прикладна значущість обґрунтованих авторкою положень визначається насамперед їх випереджувальним характером, адже її роботи стали першими комплексними монографічними дослідженнями ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні. Зазначені праці створили міцний фундамент для подальших досліджень правових проблем забезпечення як екологічної безпеки у цілому, так і радіоекологічної безпеки зокрема. Так, серед учнів Г. І. Балюк, які розвивали її ідеї, варто зазначити О. В. Сушик («Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України», 2009 р.)¹³, Ю. Л. Власенко («Оптимізація законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки», 2010 р.)¹⁴, К. А. Кондратьєву («Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні», 2013 р.)¹⁵ та інших авторів.

Так, серед положень, що характеризують наукову новизну одержаних результатів дисертаційного дослідження О. В. Сушик слід відзначити формулювання дефініції радіаційної безпеки (як складової екологічної безпеки) як стану розвитку суспільних відносин, за яких системою правових засобів гарантується безпечне від радіоактивного забруднення навколишнє природне

середовище та захист життя і здоров'я як нинішніх, так і майбутніх поколінь від негативного іонізуючого впливу внаслідок використання джерел іонізуючого випромінювання природного і штучного походження в енергетиці, медицині, промисловості, будівництві тощо та здійснення оптимальних заходів з ліквідації чи мінімізації можливих негативних наслідків. Авторка також дослідила особливості інституційно-правового та функціонально-правового забезпечення радіаційної безпеки в Україні¹⁶.

Друга група наукових досліджень феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки охоплює роботи кримінально-правової, криміналістичної та кримінологічної спрямованості. Комплексними монографічними дослідженнями у цій сфері є роботи П. Д. Біленчука, Кристофера К. Джойнера, О. В. Маслюка, С. А. Новачука, К. В. Плєви, М. О. Торбєєва, Ю. А. Турлової.

Серед дисертаційних досліджень з означеної тематики у вітчизняній криміналістичній літературі варто назвати кандидатські дисертації О. В. Маслюка, С. А. Новачука, монографії П. Д. Біленчука та інших авторів.

Так, дисертаційне дослідження О. В. Маслюка «Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2008 р.) присвячено розкриттю криміналістичних, процесуальних і технічних аспектів розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів. У дисертації визначені основні елементи криміналістичної характеристики та класифікації злочинів із використанням радіоактивних матеріалів. Виділено характеристичні ознаки радіоактивних матеріалів для експертних методик ідентифікації та оцінки суспільної небезпеки. Розкрито особливості проведення слідчих дій при розслідуванні цього виду злочинів, взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального процесу тощо¹⁷.

Зазначена робота у наступному після захисту році стала складовою колективної монографії «Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2009 р.)¹⁸. Крім того, у цьому ж році й цим же авторським колективом опублікована монографія «Ядерна злочинність: поняття, сутність, класифікація, характеристика, шляхи запобігання, протидії, розслідування» (2009 р.), де розглядалися правові та криміналістичні аспекти протидії ядерній злочинності, зокрема наведено криміналістичні характеристики та класифікацію типів ядерної злочинності з урахуванням їх важливих ознак, виділено характеристичні ознаки радіоактивних матеріалів для експертних методик ідентифікації, оцінки суспільної небезпеки та завданої шкоди при несанкціонованому застосуванні. Заслуговує також на увагу визначення ядерної злочинності, під якою авторами розуміється незаконна діяльність (умисна або неумисна) по придбанню, заводолінню, зберіганню, використанню, передачі, видозмінненню, знищенню, перевезенню, захороненню ядерних і радіоактивних матеріалів, ядерних технологій, предметів і приладів подвійного використання, ядерних об'єктів та установок, результатами яких є настання чи реальна загроза настанню суспільно небезпечних наслідків¹⁹.

У дисертації С. А. Новачука «Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» (2020 р.) розкрито напрями, межі та завдання щодо використання спеціального законодавства при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267¹ КК України; обґрунтовано, що особливості порушення вимог режиму радіаційної безпеки виявляються у способі й обстановці їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційних ризиках, недоліках охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію; визначено та розкрито зміст і зв'язки елементів криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки: обстановка учинення злочину, що характеризується особливими фізико-географічними, організаційними (управлінськими) та соціальними умовами певної території (зони відчуження), що впливає на формування механізму злочинної діяльності та слідової картини; режим радіаційної безпеки у зони відчуження та на об'єктах у її межах; типові дії правопорушників, що складають спосіб учинення злочину; предмети злочинного посягання (металобрухт, деревина, ягоди, рослини, гриби, риба, тварини); особа злочинця; знаряддя вчинення злочину²⁰.

У кримінально-правовій літературі вивченню проблем відповідальності за вчинення злочинів у сфері ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки приділялась увага у дисертаційних роботах таких вітчизняних науковців як О. О. Пашенко та К. В. Плєва. Кандидатська дисертація О. О. Пашенка «Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину» (2004 р.) присвячена аналізу ознак складу злочину, передбаченого ст. 274 КК України, а також обґрунтовується доцільність і необхідність криміналізації порушення правил ядерної або радіаційної безпеки²¹. Всупереч позиції О. О. Пашенка і К. В. Плєва у дисертаційному дослідженні «Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів» (2005 р.) доводить доцільність вилучення ст. 274 з КК України, аргументуючи тим, що існування ст. 274 КК України «як спеціальної норми не викликає об'єктивної необхідності диференціації відповідальності, створює певні правові колізії і тому підлягає вилученню з КК України, оскільки загальна норма (ст. 267 КК України) повністю охоплює всі ознаки відповідного діяння спеціальної і дає йому фактично ідентичну кримінально-правову оцінку»²². Окрім того, авторка виявила спільні ознаки та індивідуальні відмінності групи злочинів у сфері незаконного поводження з радіоактивними матеріалами, що, на думку авторки, дає підстави вважати за доцільне «законодавче виокремлення в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» окремої підгрупи статей за ознакою їх спільного видового об'єкта, об'єднавши їх у главі «Злочини проти радіаційної безпеки»²³.

Окремим аспектам кримінально-правової характеристики злочинів у сфері незаконного поводження з радіоактивними матеріалами також приділялась у дисертаціях О. М. Сарнавського «Кримінально-правова характеристи-

ка викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» (2009 р.) та К. Ю. Гаврилової «Кримінальна відповідальність за порушення правил поведінки з вибуховими легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами» (2011 р.), роботах О. П. Литвина «Злочини проти громадської безпеки: захист екології та здоров'я населення» (2003 р.), а також окремих публікаціях І. В. Манжула, О. В. Таран. Серед монографічних досліджень з означеної тематики у зарубіжній кримінально-правовій літературі варто відзначити роботи Р. Р. Ковальової «Уголовная ответственность за преступления, связанные с незаконным оборотом ядерных материалов и радиоактивных веществ» (2004 р.), О. Л. Дубовик «Юридическая ответственность за нарушение законодательства об использовании атомной энергии, радиационной безопасности и радиоактивных отходах» (2013 р.), публікації Н. С. Александровой, І. І. Бікєєва, Р. Р. Габдуліної, Н. М. Наумової, Р. Р. Фазилова.

Значна увага в науковій літературі приділена проблемам ядерного тероризму. Так, заслуговує на увагу праця відомого американського політолога Еллісона Г. «Ядерний тероризм: остання катастрофа, якій можливо запобігти» (2004 р.), де висвітлюється діяльність екстремістських організацій з використання ядерної зброї²⁴. Також Кристофер К. Джойнер у роботі «Боротьба з ядерним тероризмом: традиційні заходи» (2007 р.) ґрунтовно досліджує природу цієї загрози та розглядає можливі засоби захисту в контексті нового багатостороннього документа – Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р.²⁵ Окремим аспектам протидії ядерному тероризму була приділена увага у публікаціях Н. Варєній, А. В. Змєєвського, А. С. Іржанова, Е. А. Капітонової, А. С. Кулікова, К. І. Косачьова, А. Н. Метелькова, М. Л. Хабачірова, К. Чуєн та інших авторів.

Серед наукових джерел кримінологічної спрямованості варта уваги кандидатська дисертація М. О. Торбєєва «Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2019 р.). На сьогодні ця робота є фактично єдиним комплексним кримінологічним дослідженням феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки (у частині радіаційної безпеки), виконаним на дисертаційному рівні. У ньому висвітлено соціально-правову природу злочинів проти радіаційної безпеки, сучасні особливості протиправної поведінки в цій сфері та запропоновано загальну кримінально-правову й кримінологічну характеристику цих злочинів; здійснено опис соціальної та психологічної характеристик особи злочинця, який вчиняє злочини проти радіаційної безпеки, а також виявлено кримінологічно значущі риси таких суб'єктів; виявлено та проаналізовано основні детермінанти вчинення злочинів проти радіаційної безпеки, встановлено причини й умови індивідуальної злочинної поведінки суб'єкта цих злочинів²⁶.

Недостатня увага у кримінологічній літературі щодо дослідження феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки (порівняно з іншими видами злочинності – наприклад неповнолітніх, насильницькою, організованою, корупційною, кількість дисертацій щодо яких вимірюється десятками) відображає застаріле сприйняття екологічних проблем (зокрема й радіоекологічної безпеки) як другорядних і таких, що не заслуговують на ґрунтовний науковий аналіз. Злочинність у сфері радіоекологічної безпеки не є предметом дослідження й у навчальній кримінологічній літературі, адже не виокремлюється у підручниках і посібниках з кримінології на рівні окремих розділів або глав. Кримінальна активність у сфері радіоекологічної безпеки дотепер не вивчена й осмислена з позицій її природи, не проаналізовано її стан, основні тенденції, не досліджені особливості її детермінації, що позбавляє відповідну правозастосовну, зокрема й запобіжну, практику належного науково-інформаційного забезпечення. Відтак, наведене дає підстави для висновку, що проблеми злочинності у сфері радіоекологічної безпеки у вітчизняній кримінологічній літературі розкриті явно недостатньо, що й актуалізує кримінологічні дослідження у цій сфері.

Висновки. Проведений аналіз науково-дослідних практик, присвячених злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, дав підстави для висновку, що науковий інтерес до проблем радіоекологічної (ядерної та радіаційної) безпеки зумовлений як колосальними та беззаперечними позитивними результатами застосування ядерних і радіаційних технологій, так і ризиками заподіяння не менш масштабної шкоди. Вивчення стану наукової розробленості проблем досліджуваного феномену засвідчило, що здебільшого доктринальний доробок представлений напрацюваннями у галузях екологічного, кримінального права та криміналістики. Водночас проблеми злочинності у сфері радіоекологічної безпеки у вітчизняній кримінологічній літературі розкриті явно недостатньо. Загалом варто зазначити, що сучасні наукові дослідження феномену злочинності у сфері радіоекологічної безпеки мають міждисциплінарний характер. Окремі аспекти даної проблематики висвітлюються у різних наукових галузях, що зумовлює потребу міждисциплінарної інтеграції результатів, отриманих у різних сферах наукового знання. Такою об'єднувальною основою може стати кримінологія, що має необхідний методологічний інструментарій для метасинтезу даних інших наук.

1. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти: монографія. Київ: НУБіП України, 2017. С. 25.
2. Тимошенко А. С. Глобальная экологическая безопасность – международно-правовой аспект. *Советское государство и право*. 1989. № 1. С. 84–92. С. 86.
3. Колбасов О. С. Концепция экологической безопасности (юридический аспект). *Советское государство и право*. 1988. № 12. С. 47–55. С. 48.
4. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти: монографія. Київ: НУБіП України, 2017. С. 25.
5. Андрейцев В. И. Теоретические проблемы правового обеспечения эффективности экологической экспертизы: дис. ... д-ра юрид. наук. Киев, 1991. 475 с.
6. Андрейцев В. И. Право екологічної безпеки: навч. та

наук.-практ. посіб. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с. 7. Андрейцев В. І. Науково-технічна і екологічна політика: діалектика правового забезпечення екологічної безпеки. Політика. Інновації. Приватизація. Екологічна безпека. Право (Проблеми оптимізації та екологізації законодавства України). *Ексклюзивні нариси*. 1996. С. 4–11. 8. Андрейцев В. І. Екологічне право: курс лекцій: навч. посіб. для юрид. фак. вузів. Київ: Вентурі, 1996. 208 с. 9. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с. 10. Там само. С. 22. 11. Балюк Г. І. Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні: монографія. Київ, 1997. 196 с. 12. Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 2000. 33 с. 13. Сушик О. В. Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2009. 217 с. 14. Власенко Ю. Л. Оптимізація законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2010. 20 с. 15. Кондратьєва К. А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2013. 17 с. 16. Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2009. 217 с. 17. Маслюк О. В. Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 18 с. 18. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Маслюк О. В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів: монографія. Київ: ННІПС КНУВС, 2009. 88 с. 19. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Маслюк О. В. Ядерна злочинність: поняття, сутність, класифікація, характеристика, шляхи запобігання, протидії, розслідування: монографія. Київ: ННІПС КНУВС, 2009. 88 с. С. 10. 20. Новачук С. А. Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 224 с. С. 2–3. 21. Пашенко О. О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с. 22. Плєва К. В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 218 с. С. 10. 23. Там само. С. 4. 24. Allison Graham. Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe. New York: Times Books, 2004. 263 p. 25. Christopher C. Joyner. Countering Nuclear Terrorism: A Conventional Response. *The European Journal of International Law*. 2007. Vol. 18. No. 2. P. 225–251. 26. Торбєєв М. О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2019. С. 17–18.

References

1. Krasnova Yu. A. Pravo ekolohichnoi bezpeky Ukrainy: teoretychni aspekty: monohrafiia. Kyiv: NUBiP Ukrainy, 2017. S. 25 [ukr.] 2. Tymoshenko A. S. Hlobal'naia ekolohicheskaiia bezopasnost' – mezhdunarodno-pravovoj aspekt. Sovetskoe gosudarstvo y pravo. 1989. № 1. S. 84–92. S. 86 [rus.]. 3. Kolbasov O. S. Kontseptsyia ekolohicheskoy bezopasnosti (iurydycheskij aspekt). *Sovetskoe gosudarstvo y pravo*. 1988. № 12. S. 47–55. S. 48 [rus.]. 4. Krasnova Yu. A. S. 25 [rus.]. 5. Andrejtsev V. Y. Teoretycheskye problemy pravovoho obespecheniya efektyvnosti ekolohicheskoy ekspertyzy: dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kyiv, 1991. 475 [rus.]. 6. Andrejtsev V. I. Pravo ekolohichnoi bezpeky: navch. ta nauk.-prakt. posib. Kyiv: Znannia-Pris, 2002. 332 s. [ukr.]. 7. Andrejtsev V. I. Naukovotekhnichna i ekolohichna polityka: dialektyka pravovoho zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky. Polityka. Inovatsii. Pryvatyzatsiia. Ekolohichna bezpeka. Pravo (Problemy

optimizatsii ta ekolohizatsii zakonodavstva Ukrainy). *Eksklyuzivni narysy*. 1996. S. 4–11 [ukr.]. 8. Andrejtsev V. I. Ekolohichne pravo. Kurs lektzij: navch. posib. dla iuryd. fak. vuziv. Kyiv: Venturi, 1996. 208 s. [ukr.]. 9. Andrejtsev V. Y. Teoretycheskye problemy pravovoho obespecheniya efektyvnosti ekolohicheskoy ekspertyzy. [rus.]. 10. Ibid. S. 22. 11. Baliuk H. I. Pravovi aspekty zabezpechennia iadernoi ta radiatsijnoi (radioekolohichnoi) bezpeky v Ukraini: monohrafiia. Kyiv, 1997. 196 s. [ukr.]. 12. Baliuk H. I. Problemy formuvannia ta stanovlennia iadernoho prava Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kyiv, 2000. 33 s. [ukr.]. 13. Cushyk O. V. Pravovi zasady zabezpechennia radiatsijnoi bezpeky za zakonodavstvom Ukrainy: dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2009. 217 c. [ukr.]. 14. Vlasenko Yu. L. Optymizatsiia zakonodavstva Ukrainy u sferi zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2010. 20 c. [ukr.]. 15. Kondrat'ieva K. A. Pravove rehuliuivannia ekolohichnoi bezpeky v sferi sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2013. 17 c. [ukr.]. 16. Cushyk O. V. 17. Masliuk O. V. Rozsliduvannia zlochyniv u sferi obihu radioaktyvnykh materialiv: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2008. 18 s. [ukr.]. 18. Bilenchuk P. D., Kofanov A.V., Kobylians'kyj O. L., Masliuk O. V. Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv u sferi obihu radioaktyvnykh materialiv: monohrafiia. Kyiv: NNIPSK KNUVS, 2009. 88 s. [ukr.]. 19. Bilenchuk P. D., Kofanov A.V., Kobylians'kyj O. L., Masliuk O. V. Yaderna zlochynnist': poniattia, sutnist', klasyfikatsiia, kharakterystyka, shliakhy zapobihannia, protyidi, rozsliduvannia: monohrafiia. Kyiv: NNIPSK KNUVS, 2009. 88 s. S. 10 [ukr.]. 20. Novachuk S. A. Rozsliduvannia porushennia vymoh rezhymu radiatsijnoi bezpeky: dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2020. 224 s. S. 2–3 [ukr.]. 21. Paschenko O. O. Kryminal'na vidpovidal'nist' za porushennia pravyl iadernoi abo radiatsijnoi bezpeky: sotsial'na obumovlenist' i sklad zlochynu: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kharkiv, 2004. 20 s. [ukr.]. 22. Plieva K. V. Kryminal'na vidpovidal'nist' za suspil'no nebezpechni diannia stosovno radioaktyvnykh materialiv: dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2005. 218 s. S. 10 [ukr.]. 23. Ibid. S. 4. 24. Allison Graham. Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe. New York: Times Books, 2004. 263 pp. 25. Christopher C. Joyner. Countering Nuclear Terrorism: A Conventional Response. *The European Journal of International Law*. 2007. Vol. 18. No. 2. P. 225–251. 26. Torbieiev M. O. Zlochyny proty radiatsijnoi bezpeky: kryminolohichna kharakterystyka, determinatsiia ta zapobihannia: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Zaporizhzhia, 2019. 20 s. S. 17–18 [ukr.].

Ternavska Anastasia. Current Research on Radioecological Safety Crime as a Phenomenon

Extended Abstract. The article presents an analysis of scientific research practices which are focused on such an issue as radioecological safety crime. It is argued that academic interest in the radioecological (nuclear and radiation) safety issues stems from the enormous and undeniable positive results of the use of nuclear and radiation technologies, as well as from the pertaining risks of possible damage which could be equally large-scale. The phenomenon under study is distinguished as an autonomous type of crime on the basis of the relevant area of social relations, since the phenomena and processes occurring in the field of radioecological safety, taken together and in their interaction, affect the shaping of determining factors, and, consequently, directly or indirectly determine the phenomenon of criminal behavior in this area as such. A study of the extent of prior research on the issued related to the phenomenon under study has shown that the available doctrinal results are mostly represented by developments in the fields of environmental law, criminal law and criminalistics.

However, it is obvious that the coverage of the radioecological safety crime issues in the national criminological literature is insufficient, since criminal activity in the field of radioecological safety has not yet been studied and comprehended in terms of its nature, and its status and main trends have not been analyzed and the peculiarities of its determination have not been investigated, and this deprives the relevant law enforcement practice, as well as the preventive practice, of proper scientific and information support. The author notes that today's scientific research on the phenomenon of crime in the field of radioecological safety is interdisciplinary by nature. Some aspects of this issue are covered within various branches of science, and this creates the need for interdisciplinary integration of the results obtained in various areas of scientific knowledge. Criminology, which possesses the requisite methodological tools capable of meta-synthesizing the data from other sciences, can become the means for such unification.

Key words: extent of prior research, research for doctoral thesis, scientific sources, radioecological safety crime, nuclear and radiation safety, environmental safety, criminological science, criminological characterization, crime prevention and counteraction, nuclear crime, criminological research.

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-657-666

УДК: 343.6

Р. С. КВАША,
доктор філософії в галузі права*
ORCID: 0000-0003-4284-4917

О. С. ФЕЩЕНКО,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України**
ORCID: 0009-0007-1753-2774

ФІЗИЧНЕ ТА ПСИХІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ОСНОВНІ ВИДИ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОГО НАСИЛЬСТВА

У статті зазначена відсутність чіткої диференціації видів насильства як у вітчизняному законодавстві, так і у кримінально-правовій науці. Панівною позицією є поділ насильства на фізичне та психічне. Піддана критиці ідея про існування насильства виключно у виді фізичної шкоди потерпілому і розуміння іншого виду насильства – психічного як виключно погрози. Психічне насильство в Кримінальному кодексі України визначається не лише через погрозу, а й примус, примушування, вплив, тероризування тощо. Не підтримано тезу, що фізичне насильство може проявитись у формі бездіяльності. Ознаками психічного насильства як умисного, кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння є активний характер поведінки, вплив на психіку іншої людини проти її волі, в результаті чого заподіюється шкода її здоров'ю або життю.

Ключові слова: насильство, агресія, фізичне насильство, психічне насильство, психологічне насильство, види насильства, погроза, шкода, вбивство, знищення майна, дія, бездіяльність, вплив, залякування.

Kvasha Roman, Feshchenko Oleh. Physical and mental violence as the main types of criminal violence

The article points out the lack of clear differentiation of types of violence both in domestic legislation and in criminal law science. The dominant position is the division of violence into physical and mental. The idea of the existence of violence exclusively in the form of physical harm to the victim and understanding of another type of violence – mental as exclusively threats – has been criticized. Mental violence in the Criminal Code of Ukraine is defined not only by threat, but also by coercion, coercion, influence, terrorizing, etc. The thesis that physical violence can manifest itself in the form of inaction is not supported. Signs of mental violence as a deliberate, criminally

* **Kvasha Roman**, Doctor of Philosophy in Law

** **Feshchenko Oleh**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine